

STOSUNKI KULTURALNE MIĘDZY POLSKĄ A NIEMIECKĄ REPUBLIKĄ DEMOKRATYCZNĄ W LATACH 1949 - 1974

1. PODSTAWY PRAWNE WSPÓŁPRACY KULTURALNEJ POLSKI I NRD

Artykuł niniejszy stanowi próbę syntetycznego przedstawienia rozwoju współpracy kulturalnej Polski i NRD, która w całokształcie różnorodnych stosunków wiążących sąsiadujące kraje zajmuje poczesne miejsce. Już w dniu 6 czerwca 1950 r. obie strony podpisały pierwszą umowę — protokół dotyczący zasad wzajemnej współpracy w dziedzinie, oświaty, literatury, teatru, filmu, radia, muzyki. Zawarte porozumienie miało na celu poznanie wzajemnych osiągnięć i doświadczeń poprzez rozwój współpracy między instytucjami, towarzystwami naukowymi, związkami, organizacjami młodzieżowymi, sportowymi i społecznymi¹.

Współpraca kulturalna obu państw stopniowo nabierała cech instytucjonalnych. Ponadto lata współpracy stanowiły okres wzajemnego poznania się, co pozwoliło przygotować podstawy do rozwoju stosunków bilateralnych. Wyrazem tego była pierwsza długoterminowa, obejmująca okres 5-letni umowa o współpracy kulturalnej, podpisana w Berlinie 8 stycznia 1952 r.² W związku z nową umową, protokół z dnia 6 czerwca 1950 r. utracił swą ważność. Następna (obecnie obowiązująca) umowa kulturalna, podpisana przez rządy Polski i Niemieckiej Republiki Demokratycznej w 1964 r.³ w większym stopniu niż poprzednia koncentruje się na konkretnych zagadnieniach wyselekcjonowanych z dziedzin szczególnie interesujących obie strony.

Zobowiązano się w niej do zacieśniania współpracy Akademii Nauk, uniwersytetów i innych wyższych szkół, instytucji naukowych, zakładów szkolenia i bibliotek, jak również placówek służby zdrowia, w związku

¹ A. Rogalski, *Życie kulturalne*. „Przegląd Zachodni” nr 9-10/1950, ss. 395-399.

² *Dziennik Ustaw RP* nr 13/1952, poz. 777; *Dziennik Ustaw RP* nr 27/1952, poz. 1832.

³ *Dziennik Ustaw RP* nr 24/1965, poz. 157; *Zbiór Umów Międzynarodowych*, Warszawa 1967, s. 57.

z czym postanowiono popierać zawieranie bezpośrednich porozumień między wymienionymi instytucjami. Umowa nie dotyczyła współpracy naukowo-technicznej, której problematykę i zakres określa oddzielne porozumienie. Dalsze postanowienia głoszą, że strony popierać będą współpracę i wzajemną pomoc w wymianie doświadczeń między instytucjami państwowymi, ośrodkami szkoleniowymi, zakładami naukowymi i szkołami w dziedzinie kształcenia i wychowania młodzieży oraz podnoszenia kwalifikacji dorosłych a także naukę języka kraju partnera oraz przyswajanie wiedzy na jego temat. Umowa przewiduje wymianę doświadczeń w dziedzinie form i metod stosowanych w polityce kulturalnej, a w szczególności w dziedzinie upowszechnienia kultury wśród najszerszych warstw społeczeństwa oraz dalsze rozszerzenie kontaktów między instytucjami kulturalnymi, jak również wymianę przedstawicieli literatury, plastyki, teatru i filmu, organizowanie wystaw artystycznych i książek, koncertów, transmisji radiowych i telewizyjnych, przedstawień teatralnych, tłumaczeń wartościowych utworów z zakresu literatury pięknej, naukowej, dziecięcej i młodzieżowej, wymianę publikacji itp. W osobnym artykule ujęto zagadnienia dotyczące wzajemnych ułatwień w umacnianiu kontaktów między związkami pisarzy, dziennikarzy, artystów, plastyków, archiwistów, kompozytorów, współpracę między redakcjami czasopism literackich i artystycznych.

Ponadto, strony zobowiązały się popierać publikowanie artykułów i innych materiałów o polityce, gospodarce i kulturze kraju partnera w prasie i poprzez wydawnictwa książkowe oraz działalność agencji prasowych i sprawozdawców, współpracę radia i telewizji (z zachowaniem praw autorskich). W myśl zawartej umowy może rozwijać się współpraca i wymiana doświadczeń między organizacjami społecznymi, kulturalnymi, młodzieżowymi i — w ramach narodowych konwencji — między organizacjami naukowymi i pedagogicznymi. Dalsze postanowienia głoszą, że strony popierać będą działalność ośrodków kultury i informacji, a dla realizacji zawartej umowy ustalone będą dwuletnie plany robocze. Po upływie jednego roku odbywać się mają konsultacje na temat wykonania planów oraz jego konkretyzacji i uzupełnień na rok następny. Rokowania w tej sprawie postanowiono prowadzić na przemian w Warszawie i w Berlinie.

Podpisany 15 marca 1967 r. pomiędzy Polską i NRD dwudziestoletni Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej ujmuje następujące sprawy kultury: „Wysokie Umawiające się Strony będą rozwijać i umacniać swe stosunki w dziedzinie kultury i nauki, w szczególności w zakresie szkolnictwa, sztuki, prasy, radia, telewizji, filmu oraz wychowania fizycznego i turystyki” (art. 9) ⁴.

⁴ „Trybuna Ludu” z 16 III 1967.

Za tym prawnym sformułowaniem kryje się bogata różnorodność żywej wymiany kulturalnej między obu narodami. Wymiana ta prowadzi do interesujących konfrontacji i odpowiada zaznaczającym się w coraz silniejszym stopniu życzeniom obywateli obydwu krajów, pragnących poznać bliżej dorobek kulturalny swego sąsiada.

Znaczne rozszerzenie wymiany kulturalnej zapewnia podjęte w lutym 1972 r. postanowienie o zawieraniu planów perspektywicznych czteroletnich, na wzór ogólnie stosowanych w krajach socjalistycznych.

2. WSPÓLPRACA POLSKI I NRD W DZIEDZINIE NAUKI I SZKOLNICTWA

Wydarzeniem dużej miary w życiu naukowym obu krajów było zawarcie 5 lutego 1956 r. porozumienia między Polską Akademią Nauk i Akademią Nauk NRD. Porozumienie to przewidywało między innymi wymianę planów problemowych, ustalenie wspólnej problematyki badawczej oraz opracowanie sposobów współpracy przez poszczególne podległe akademiom placówki naukowo-badawcze, udzielanie wzajemnej pomocy przy rozwiązywaniu różnych zagadnień badawczych, wymianę naukowców, wymianę publikacji, mikrofilmów i fotokopii, jak też wymianę i pomoc przy konstruowaniu aparatury.

W lutym 1966 r., w dziesiątą rocznicę podpisania pierwszego porozumienia pomiędzy Polską Akademią Nauk i Akademią Nauk NRD, obie placówki zawarły w Berlinie nowe bezterminowe porozumienie o współpracy naukowej oraz ustaliły problematykę badawczą na lata następne. Zgodnie z 27 artykułem tego porozumienia w dniach 19 - 22 marca 1968 r. odbyły się w Berlinie obrady delegacji PAN i AN NRD, w czasie których dokonano oceny osiągnięć dotychczasowej współpracy. Obrady tego rodzaju miały odtąd miejsce przed każdym zatwierdzeniem ustalonego wspólnie planu pracy na lata następne.

Porozumienia i protokoły o współpracy PAN i AN NRD stanowiły integralną część planów realizacji umowy kulturalnej, zawieranych raz na dwa lata. W pierwszym okresie współpraca akademii dotyczyła szczególnie prac badawczych nad półprzewodnikami. W latach następnych kontynuowano ją w dziedzinie energii jądrowej.

Dalszą kooperację i współpracę postanowiono realizować w szczególności w następujących dziedzinach:

- fizyka ciała stałego,
- biologia molekularna,
- matematyka stosowana, technika obliczeniowa, cybernetyka,
- chemia strukturalna,
- budowa aparatury naukowej.

W dziedzinie nauk społecznych wspólnym przedmiotem zainteresowania był problem rozwoju współczesnej filozofii marksistowskiej, jak i współczesna organizacja badań naukowych, a także problem wzajemnego oddziaływania nauk przyrodniczych i społecznych oraz zakres nauk ekonomicznych. Prowadzono także ożywioną współpracę dotyczącą nauk historycznych w ramach Polsko-Niemieckiej Komisji Historycznej, która działa od 1956 r. i składa się z sekcji polskiej i niemieckiej⁵. Prowadzi ona stałą informację o planach badań naukowych i jednocześnie dąży do utrzymania współpracy w Międzynarodowym Komitecie Nauk Historycznych. Inną formą wzajemnych kontaktów były organizowane wspólnie konferencje historyków. W ramach tej współpracy ukazało się szereg prac historycznych, których autorami byli uczeni Polski i NRD. Z zachowaniem zasad wzajemności, referaty i komunikaty przedstawiane na posiedzeniach Komisji publikowano w czasopismach obu krajów. Wieloletnia, dobrze układająca się współpraca, pozwoliła na wypracowanie ciekawych i różnorodnych form wspólnej działalności.

Dobrymi rezultatami współpracy opartej na podstawie bezpośredniego porozumienia może się wykazać również Komisja Archeologiczna. Przedmiotem jej zainteresowań były między innymi badania nad kształtowaniem się feudalizmu. W związku z tym prowadzono wspólne badania dotyczące wczesnego rozwoju miast na obszarach środkowego i dolnego Nadodrza, oraz badania z dziedziny historii gospodarczej, historii osadnictwa i chronologii⁶. W ramach wspólnie podejmowanej problematyki badawczej organizowano kolokwia na terenie NRD i w Polsce.

W dziedzinie nauk humanistycznych, w ostatnich latach dało się zauważyć znaczne ożywienie kontaktów; dotyczy to szczególnie strony NRD. Do problemów wspólnie opracowywanych przez PAN i AN NRD zaliczyć należy w pierwszym rzędzie badania dotyczące gwar łużyckich, opracowywanych do *Atlasu języka ogólnostowiańskiego*, jak również do wspólnie opracowanej publikacji pt. *Rolnicze słownictwo Łużyc*. W obrębie tego tematu współpracowały ze sobą: Zakład Słowianoznawstwa i Zakład Językoznawstwa PAN oraz *Institut für Serbische Volksforschung DAW*.

⁵ G. L., *Polsko-Niemiecka Komisja Historyczna*. „Przegląd Zachodni” nr 3-4/1956, s. 430; *Współpraca historyków Polski i NRD*. „Trybuna Ludu” z 11 II 1964; H. Szczegółka, *XVII Sesja Polsko-Niemieckiej Komisji Historycznej*. „Przegląd Zachodni” nr 3/1970, ss. 214-215; *Polska — NRD. 20 lat przyjaźni i współpracy*. Poznań 1971 (praca zbiorowa pod red. A. Czubińskiego).

⁶ T. S. Wróblewski, *Badania archeologiczne NRD*. „Przegląd Zachodni” nr 6/1966, ss. 377-381; E. Schuldt, *Behren—Lübchin, Eine Spätslawische Burganlage in Meklemburg*. Berlin 1965; G. Brock, *Slawische Metropolen in Ostseeraum*. „Neues Deutschland” z 9 X 1966.

Efektywne prace prowadzono również na zasadzie współpracy pomiędzy Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN i Instytutem Łużyckim w Budziszynie. Dotyczyły one zagadnień współczesnych przeobrażeń podstawowych elementów kultury ludowej na pograniczu etnicznym słowiańsko-germańskim⁷.

W dziedzinie geofizyki szczególne znaczenie miały przeprowadzone wspólnie przez Zakład Geofizyki PAN i *Geomagnetisches Institut der DAW* pomiary przygraniczne, które stały się istotnym wkładem do wykonania zdjęcia geomagnetycznego Europy środkowej i przyczyniły się nie tylko do podniesienia poziomu techniki sondowań geomagnetycznych w obu krajach, ale zapoczątkowały również owocne współdziałanie, dotyczące badań paleomagnetycznych.

Z dobrymi rezultatami prowadzono także badania nad zastosowaniem nowych zjawisk fizycznych i technologii do budowy przyrządów i elementów automatyki oraz opracowanie i wdrażanie do małoseryjnej produkcji wybranych grup aparatury naukowo-badawczej.

Interesująco układała się również współpraca w dziedzinie ochrony przed promieniowaniem. Jej wyrazem były m. in. różne imprezy naukowe, konferencje, spotkania roboczych grup specjalistów obu krajów w dziedzinie ochrony otoczenia, które obejmowały takie tematy, jak:

- ochrona powietrza, wody, gleby, żywności,
- szybkie metody wykrywania materiałów rozczepialnych w atmosferze,
- postępowanie w przypadkach awarii jądrowych.

Spotkania organizowane przez stronę polską i NRD były oceniane jako korzystne, gdyż pozwalały na wymianę szeregu doświadczeń, szczególnie ważnych dla obu krajów.

Poza omówionymi dziedzinami objętymi problematyką wiodącą, niektóre oddziały akademii nawiązały porozumienia bezpośrednie. Przykładem tego rodzaju stosunków było bezpośrednie porozumienie o współpracy, zawarte w styczniu 1968 r. w dziedzinie rolnictwa i leśnictwa między Wydziałem V PAN a Akademią Nauk Rolniczych NRD.

Ustalono, że formy i metody współpracy naukowej między obu państwami naukowymi będą przebiegały na podstawie zawieranych bezpośrednio między współpracującymi instytucjami planów roboczych, stosownie do uzgodnionej wspólnie tematyki. Zakres tematów obejmował problemy dotyczące hodowli zwierząt, lepszego wykorzystania pasz zwiększenia produkcji sadowniczej oraz zwiększenia żyzności gleb. W celu realizacji konkretnych zadań badawczych powołano mieszane grupy ro-

⁷ W. Wawrzynek, *Łużycka mniejszość narodowa w Niemieckiej Republice Demokratycznej*. Opole 1961.

bocze, zwane kolektywami badawczymi. Pogłębianie wzajemnych kontaktów następowało na spotkaniach w czasie zjazdów naukowych i sympozjach oraz posiedzeniach stałej Grupy Roboczej do Spraw Koordynacji Badań Naukowych w rolnictwie i leśnictwie.

Bezpośrednie porozumienie o współpracy i świadczeniu wzajemnych usług zawarto 1 stycznia 1966 r. między Wydziałem I Nauk Społecznych PAN w Warszawie i Akademią Sztuk NRD w Berlinie. Ważność umowy przewidywano do 31 grudnia 1971 r. Po upływie tego czasu, przedłużono ją na dalsze lata.

Szczególnym przedmiotem współpracy stron były zagadnienia naukowych badań nad sztuką i literaturą. W związku z tym systematycznie wymieniano informacje o planach badań naukowych i podejmowanych pracach badawczych. Zwiększenie kontaktów umożliwiała również wymiana doświadczeń, uzupełniana wymianą publikacji, książek, czasopism fotokopii i mikrofilmów. Obie strony przysyłały sobie zapotrzebowania dotyczące materiałów wydawniczych i ikonograficznych. W zasadzie, świadczenie usług w tej dziedzinie było bezpłatne, z wyjątkiem przypadków specjalnie określonych w planach. W związku z mającymi się odbyć naradami, kongresami lub seminariami dotyczącymi wspólnych albo pokrewnych tematycznie prac podjętych przez obie placówki, przestrzegano zasady wzajemnego przysyłania zaproszeń.

Poparciem PAN i AN NRD cieszy się bezpośrednia współpraca nawiązana przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe z jednej strony a *Akademie Verlag, Deutscher Verlag der Wissenschaften* i *Bibliografisches Institut* — z drugiej. Współpraca ta — poza przygotowaniem wspólnych edycji — obejmowała także wymianę doświadczeń i materiałów oraz organizację wystaw wydawniczych.

W podpisanym między PAN i AN NRD planie współpracy naukowej na lata 1971 - 1975 przyjęto do realizacji 6 tematów z zakresu nauk humanistycznych i 9 tematów z zakresu nauk ścisłych i technicznych.

Reasumując dotychczasową współpracę PAN i AN NRD można stwierdzić, że stanowi ona znaczny wkład do rozwoju nauki w Polsce i w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Wzajemne poznanie się, a także wspólne zainteresowania w wielu dziedzinach pozwolą z czasem na zwiększenie ilości problemów stawianych do wspólnego rozwiązania.

W dziedzinie oświaty i szkolnictwa podstawą współpracy była wieloletnia umowa, zawarta między rządem PRL i NRD 4 listopada 1965 r., o wymianie młodych pracowników nauki, absolwentów szkół wyższych, studentów i uczniów szkół wyższych i średnich szkół zawodowych. Umowa ta została podpisana na 5 lat, a jej ważność postanowiono przedłużać każdorazowo na dalsze trzy lata. Wspomniane porozumienie zapoczątko-

wało nowy etap we wzajemnych stosunkach obu krajów. Ustalone w porozumieniu postanowienia dotyczyły ulepszania pod względem merytorycznym współpracy między szkołami wyższymi. W myśl tych ustaleń zawarte zostały nowe porozumienia w sprawie bezpośredniej współpracy pomiędzy uniwersytetami i szkołami wyższymi.

Wspomniane umowy na ogół zawierano na jeden rok i odnawiano przed końcem roku kalendarzowego. W wielu przypadkach miały one jednak charakter wieloletni, gdyż kierownictwa niektórych uczelni wychodziły z założenia, że programowanie naukowo-badawcze musi mieć charakter ciągły i bardziej długofalowy. W ramach owych planów wieloletnich mieściły się stale aktualizowane plany roczne. Tego rodzaju rozwiązania bardziej sprzyjały podejmowaniu wspólnych długoterminowych badań naukowych, co również ułatwiało przygotowanie dysertacji doktorskich i rozpraw habilitacyjnych, których wykonanie nie ograniczało się przecież do jednego roku. Gwarantowało także zabezpieczenie odpowiednich środków i form realizacji planowanych zadań. Obecnie wszystkie uczelnie uzgadniają plany czteroletnie. Ten typ planowania w dużym stopniu pozwoli na uniknięcie przypadkowości tematów i ustalonych problemów. Umowy o bezpośredniej współpracy zostały dotąd podpisane między 23 uczelniami Polski i NRD.

Współpraca Polski i NRD w dziedzinie szkolnictwa obejmowała szkoły różnego typu: humanistyczne i techniczne, kształcące nauczycieli i pracowników produkcji. Z tego względu problematyka łącząca szkoły wyższe Polski i NRD była bardzo rozległa i zróżnicowana.

Dla popularyzacji osiągnięć pedagogicznych poważne znaczenie posiadały sesje naukowe organizowane corocznie w NRD przez Niemiecki Centralny Instytut Pedagogiczny podczas tzw. Dni Pedagogicznych, gdzie polscy uczestnicy w swoich wystąpieniach informowali o osiągnięciach szkolnictwa PRL dowiadując się jednocześnie o dorobku partnera w tej dziedzinie⁸. Wiele miejsca we współpracy zajmowały zagadnienia związane z kierowaniem szkołą wyższą, jak również sprawy dotyczące udziału organizacji społecznych i politycznych w zarządzaniu uczelnią. Wzajemny udział w kongresach, konferencjach i seminariach organizowanych przez uczelnie obu państw oraz wymiana publikacji przyczyniały się do zwiększenia informacji dotyczącej szkolnictwa⁹.

Współpracę Polski i NRD w dziedzinie oświaty charakteryzowała dążność do wychowania młodzieży obu krajów w duchu przyjaźni między narodami. Realizując wspólnie podjęte postanowienia zapoznawano uczą-

⁸ J. Zarzycka-Skrzypek, *Seminarium instytutów szkolnictwa wyższego Polski i NRD*. „Życie Szkoły Wyższej” nr 10/1970, ss. 96 - 104.

⁹ A. Buttler, *Polsko-niemieckie seminarium w zakresie szkolnictwa wyższego*. „Życie Szkoły Wyższej” nr 2/1972, ss. 122 - 129.

cą się młodzież z rewolucyjnymi tradycjami polskiej i niemieckiej klasy robotniczej, ich marksistowsko-leninowskich partii, a także z problematyką budowy socjalizmu oraz umacniania zasad internacjonalizmu.

W celu pogłębienia wiedzy o Polsce i NRD prowadzi się podczas wakacji letnich wymianę członków organizacji młodzieżowych. Akcje te wiąże się z aktualnie obchodzonymi rocznicami i uroczystościami (np. pod hasłem „Śladami Lenina” czy „Śladami II Armii Wojska Polskiego”). W okresie letnim młodzież organizuje również sztafety będące wyrazem hołdu i pamięci wydarzeń, ważnych w historii zaprzyjaźnionych krajów. Inicjatorem tej ciekawej formy poznania historii kraju drugiego są organizacje młodzieżowe Polski i NRD.

Poza ogólnie przyjętymi formami współpracy w szkolnictwie wyższym, okazją do zacieśnienia kontaktów był każdorazowo udział polskich pedagogów w pracach Międzynarodowego Seminarium Pedagogicznego organizowanego corocznie w ramach „Tygodnia Morza Bałtyckiego” (*Ostseewoche*).

Zasadniczą płaszczyzną współpracy między resortami oświaty PRL i NRD były kontakty kierownictw wymienionych ministerstw i ich departamentów, bezpośrednia współpraca terenowych wydziałów oświaty na szczeblu województwa i odpowiednio okręgu lub powiatu oraz współdziałanie szczegółowo określonych szkół wszystkich szczebli, placówek naukowo-badawczych i ośrodków szkoleniowych.

Współpracowały ze sobą również na podstawie bezpośrednich umów — uniwersytety i inne szkoły wyższe. Kontakty tych uczelni sprzyjały dalszemu rozwojowi socjalistycznego szkolnictwa Polski i NRD w okresie rewolucji naukowo-technicznej. W celu zapewnienia największej skuteczności bezpośredniej współpracy pomiędzy szkołami wyższymi, skoncentrowano się na tych podstawowych problemach, które odpowiadały przede wszystkim profilowi danej uczelni i realizowanym przez nią zadaniom. Stosownie do ogólnych założeń zawieranych umów, uczelnie wymieniały między sobą plany naukowo-badawcze, aby móc śledzić wzajemne poczynania naukowe i służyć sobie efektywną pomocą. Takie rozwiązania stwarzały szkołom większe możliwości właściwego wykorzystania posiadanej kadry naukowej, aparatury oraz bazy naukowo-laboratoryjnej. Równocześnie gwarantowały rozległe możliwości koncentracji wysiłków i środków w kierunku podejmowania prac o charakterze podstawowym, a nie przyczynkarskich.

O rozwoju kontaktów w dziedzinie szkolnictwa wyższego świadczy nie tylko problematyka podejmowana przez dane uczelnie, lecz także systematycznie zwiększająca się wymiana osobowa pracowników naukowych. I tak w roku 1955 objęła ona 55 osób oraz 5-osobową grupę pracowników wydawnictw naukowych. W roku 1960 liczba osób, reprezentujących

resort oświaty i szkolnictwa wyższego, które wyjechały do NRD wzrosła do ponad 220 i w tym wymiarze, z niewielkimi odchyleniami, utrzymała się przez następne lata. Nowy, znaczny wzrost wyjazdów daje się zauważyć od roku 1966, kiedy to liczba wyjeżdżających przekroczyła 300 osób. W ostatnich latach liczba uczonych polskich wyjeżdżających do NRD gwałtownie wzrosła: w roku 1969 wynosiła 600 osób, a w 1971 — ponad 800 osób. Wśród wyjeżdżających najwięcej osób reprezentowało nauki humanistyczne. Korzystały one w przeważającej większości z wymiany bezdewizowej¹⁰.

Osiągnięciami nauki polskiej interesowali się także uczeni NRD. Wrazem tego były liczne przyjazdy niemieckich pracowników naukowych do polskich uczelni. Należy jednak zaznaczyć, że odpowiednie liczby są tutaj niższe, chociaż w miarę upływu lat wykazują stały i znaczny wzrost¹¹.

W ostatnich latach, w związku z postępem technicznym i dynamicznym rozwojem nauki, coraz większego znaczenia w stosunkach między krajami socjalistycznymi nabiera problem współpracy i koordynacji w dziedzinie badań naukowych i kształcenia kadr naukowych. Tak np. jako korzystne ocenia się kształcenie studentów w kraju partnera, ponieważ pozwala to na przygotowanie specjalistów w dziedzinach deficytowych. W odniesieniu do NRD i PRL problem ten ilustruje tabela 1.

Jak wynika z tabeli 1, od pierwszych lat istnienia NRD rozwija się obustronna wymiana młodzieży studiującej. Wzajemne kształcenie studentów stanowiło nie tylko pomoc w przezwyciężaniu trudności gospodarczych, związanych z brakiem wystarczającej liczby kwalifikowanych kadr, lecz traktowane było również jako droga do wzajemnego zbliżenia kulturalnego, poznania języka, historii i aktualnych osiągnięć w socjalistycznym rozwoju gospodarczym, politycznym i społecznym obu krajów. Zakładano, że kadra kształcona za granicą stanowić będzie pomost do dalszego zacieśniania współpracy we wszystkich dziedzinach wzajemnej wymiany doświadczeń.

Liczba polskich studentów odbywających studia w NRD była początkowo niewielka: w roku 1951 wynosiła zaledwie 12 osób. Gwałtowny jej wzrost daje się zaobserwować od 1963 r., kiedy to liczba studentów wynosiła 135 osób. W roku 1966 w NRD kształciło się aż 162 studentów polskich, odbywających naukę głównie na takich kierunkach, jak poligrafia, urządzenia kolejowe, technologia obuwnictwa i germanistyka. W tym samym czasie w Polsce 31 studentów z NRD studiowało ekonomikę prze-

¹⁰ Dane zaczerpnięto z Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego.

¹¹ Dokładne określenie liczbowe przyjazdów nastręcza trudności, gdyż między uczelniami bezpośrednia współpraca z zagranicą nie zawsze jest ujmowana statystycznie.

TABELA 1

*Studenci z NRD studiujący w Polsce i studenci z Polski studiujący
w Niemieckiej Republice Demokratycznej
(lata 1951 - 1974)*

Rok	Polscy studenci w NRD	Studenci z NRD w Polsce
1951	12	brak danych
1955	22	„
1956	36	„
1957	27	22
1958	29	16
1959	35	15
1960	38	14
1961	68	10
1962	67	12
1963	135	16
1964	160	17
1965	159	20
1966	162	31
1967	140	49
1968	152	89
1969	138	105
1970	140	137
1971	140	140
1972	145	181
1973	143	180
1974	142	182

Źródło: „Biuletyn informacyjno-statystyczny” Szkolnictwa Wyższego PRL; GUS -
Statystyka szkolnictwa; Materiały Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki.

mysłu rybnego, elektrochemię, matematykę, rolnictwo i plastykę. Stwierdzono, że liczba studentów polskich w NRD, utrzymywała się przez następne lata prawie na nie zmienionym poziomie; i tak np. w roku 1971 wynosiła 140 osób, w tym: nauki techniczne studiowało 66 osób, rolnicze — 4, nauki ekonomiczne — 4, humanistyczne — 51, matematyczno-przyrodnicze — 1, artystyczne — 6, medyczne — 7 i wychowanie fizyczne — 1 osoba.

Poczynając od roku 1966 liczba studentów z NRD odbywających studia w Polsce systematycznie wzrastała i w roku 1974 wynosi 182 osoby. Na kierunkach technicznych studiowały 73 osoby, na ekonomicznych — 7, artystycznych — 1, na uniwersytetach — 101 osób. W roku 1974 liczba studentów polskich w NRD wynosi 142 osoby.

W okresie letnim obie strony wymieniają grupy studenckie w celu odbycia praktyk zapoznawczych i produkcyjnych. Praktyki organizowano w laboratoriach lub w doświadczalnych zakładach przemysłowych

i gospodarstwach rolnych, według uzgodnionych między współpracującymi uczelniami programów. Uwzględniały one również imprezy o charakterze turystyczno-kulturalnym.

W rozwoju stosunków bilateralnych między PRL i NRD wiele miejsca zajmuje współpraca służby zdrowia i nauk medycznych. Zapoczątkowana ona została w roku 1955 umową, podpisaną przez rząd Polski i NRD¹². Był to pierwszy etap wzajemnego poznania osiągnięć i możliwości partnerów w tej dziedzinie.

Główny akcent współpracy PRL i NRD dotyczącej ochrony zdrowia położono na naukowych badaniach medycznych oraz organizacji ochrony zdrowia. Współpraca ta dotyczyła między innymi problemów zwalczania chorób serca i systemu krążenia, ze szczególnym uwzględnieniem epidemiologii zawałów serca, problemów higieny, chorób zakaźnych, opieki nad matką z dzieckiem oraz nowoczesnych metod diagnostycznych. Współpracę różnych instytutów medycznych realizowano na podstawie planów ustalonych przez ministerstwa zdrowia obu krajów. Przynajmniej raz w roku przedstawiciele zainteresowanych resortów obradowali wspólnie nad zagadnieniami naukowo-organizacyjnymi. Instytuty badawcze zapraszały naukowców kraju partnera na konsultacje, hospitacje i wykłady, co służyło wymianie doświadczeń badawczych.

W miarę upływu czasu i pogłębiania przyjaznych kontaktów omawiana współpraca ulegała znacznemu rozszerzaniu. Pozwoliło to na określenie szczególnie interesującej problematyki. W rezultacie, ministerstwa obu sąsiadujących państw ustaliły pięć zasadniczych kierunków współpracy w dziedzinie badań naukowych. Są to:

- medycyna pracy,
- immunologia i profilaktyka chorób zakaźnych,
- choroby serca i układu krążenia,
- zastosowanie techniki w medycynie,
- choroby nowotworowe.

Nad wyżej wymienionymi problemami współpracuje 11 placówek naukowo-badawczych, reprezentujących 7 instytutów. Umowy zawarte bezpośrednio między tymi placówkami obejmowały przeważnie badania długofalowe, w związku z czym wyników tej współpracy należy oczekiwać po upływie kilku następnych lat.

Od 1968 r. prowadzono także współpracę w zakresie szkolenia i doskonalenia lekarzy między Centrum Medycznym Kształcenia Lekarzy w Warszawie (dawniej Studium Kształcenia Lekarzy) i Akademią Doskonalenia Lekarzy NRD w Berlinie. Przedmiotem tych konferencji była wymiana doświadczeń, dotycząca:

¹² *Zbiór Umów Międzynarodowych PRL 1955*. Warszawa 1967.

- kształcenia i doskonalenia kadr kierowniczych służby zdrowia,
- aktualnych zagadnień kształcenia podyplomowego i specjalizacji lekarzy,
- organizacji procesu dydaktycznego i dokumentacji naukowej,
- medycyny społecznej i szkolenia kadr z wyższym wykształceniem w dziedzinach nauk społecznych powiązanych ze służbą zdrowia.

Wymiana doświadczeń w tej dziedzinie okazała się pożyteczna i pozwoliła obu stronom przezwyciężyć niektóre trudności organizacyjne oraz merytoryczne.

Poziom naukowy medycznych ośrodków badawczych w obu krajach jest bardzo wyrównany, co stwarza dobre perspektywy dla uzyskania obustronnych, wartościowych osiągnięć. W związku z tym należy oczekiwać, że w ramach właściwie zorganizowanej współpracy, krajowe placówki naukowo-badawcze i placówki organizacji służby zdrowia będą mogły rozwiązać te problemy, których opracowanie własnymi siłami nastąpiłoby z trudnością.

3. STOSUNKI KULTURALNE POLSKI I NRD W DZIEDZINIE ŚRODKÓW MASOWEGO PRZEKAZU

Pierwsze kontakty dziennikarzy Polski i NRD notuje się od chwili powstania Stowarzyszenia Dziennikarzy Niemieckich w dniu 28 stycznia 1946 r. na terenie byłej radzieckiej strefy okupacyjnej¹³. Początkowo współpraca ta miała charakter przypadkowy i doraźny. W miarę upływu czasu zarówno w prasie polskiej, jak i niemieckiej coraz częściej zaczęły się pojawiać artykuły na tematy związane z życiem obu narodów. Szczególnie wiele informacji o Polsce zawierało wychodzące w Berlinie od września 1949 r. czasopismo pod nazwą „Blick nach Polen”, a od roku 1953 pt. „Von Peking bis Tirana” z podtytułem „Blick nach Polen”, co świadczyło o szczególnym zainteresowaniu problematyką polską¹⁴.

Większą możliwość w nawiązywaniu kontaktów między dziennikarzami, a następnie redakcjami dawała pod względem formalnym umowa kulturalna między Polską i NRD zawarta w 1950 r. Znaczne możliwości rozszerzenia współpracy w tym zakresie datują się jednak od chwili zawarcia bezpośredniej umowy (25 lipca 1960 r.) między Związkiem Dziennikarzy Niemieckich a Stowarzyszeniem Dziennikarzy Polskich w Warszawie¹⁵. Umowa ta, poza sprecyzowaniem współpracy w takich kwe-

¹³ G. Krausz, *W dwudziestolecie Stowarzyszenia Dziennikarzy NRD w duchu pokoju, demokracji i socjalizmu*. „Prasa Polska” nr 1/1966, ss. 21 - 22.

¹⁴ E. Serwański, *Pięć lat informacji o Polsce w NRD*. „Przegląd Zachodni” nr 9 - 12/1956, ss. 337 - 345; L. Sługocka, *Współpraca w dziedzinie kultury*. W: *Polska — NRD. 20 lat przyjaźni i współpracy*. Poznań 1971, s. 98.

¹⁵ *Podpisanie umowy o współpracy między Stowarzyszeniem Dziennikarzy Polskich a Związkiem Dziennikarzy Niemieckich*. „Prasa Polska” nr 9/1960. s. 28.

stiach, jak wymiana doświadczeń w sprawach organizacyjnych i szkoleniowych, zawierała także specjalny punkt o bezdewizowej wymianie dziennikarzy między poszczególnymi redakcjami. W załączniku do umowy wymieniono kilkadziesiąt redakcji polskich, które współpracować miały ze swoimi odpowiednikami w NRD.

Następna wieloletnia umowa o większym znaczeniu została podpisana w lutym 1968 r.¹⁶ Miała ona służyć rozszerzeniu i pogłębianiu przyjaznych stosunków między dziennikarzami obu krajów. Głównym zadaniem stowarzyszeń — wynikającym z umowy — było umacnianie przyjaźni pomiędzy obu krajami, publicystyczna prezentacja rozwiązań problemów europejskich w interesie pokoju, demokracji i socjalizmu, w interesie zachowania i utrzymania istniejących granic, przeciwstawienia się roszczeniom do reprezentowania całych Niemiec przez rząd boński.

Zgodnie z umową, obydwa stowarzyszenia prowadziły wspólną akcję przeciwko wojnie psychologicznej i ideologii imperialistycznej. Organizacje dziennikarskie współdziałały również w zabezpieczeniu szerokiego udziału dziennikarzy polskich i NRD w popularyzacji osiągnięć obu sąsiadujących krajów.

Ścisła współpraca łączyła dziennikarzy sportowych co znajdowało wyraz w przygotowaniach do olimpiad oraz w koordynacji występów podczas trwania zawodów. Intensywnie współpracowały z sobą, również prezydium stowarzyszeń, dzieląc się doświadczeniami, a także wymieniając informacje na temat różnych imprez.

Ujmując problem ogólnie, w rozwoju stosunków dotyczących prasy, można wyodrębnić trzy rodzaje kontaktów. Pierwszy z nich stanowiły kontakty oficjalne przedstawicieli, reprezentujących oba stowarzyszenia, spotykających się w kraju partnera w celu podpisania protokołu, stanowiącego rodzaj planu pracy obu stowarzyszeń na dany rok kalendarzowy. Protokoły te podpisywano na przemian na terenie obu zainteresowanych państw.

Drugi rodzaj stanowiły kontakty klubowe, pomiędzy członkami klubów dziennikarzy. W ramach tej wymiany pobyt wyjeżdżających osób w kraju partnera nie przekraczał 14 dni rocznie. W tego rodzaju wyjazdach brali udział przede wszystkim publicyści, wyspecjalizowani w określonych dziedzinach.

Trzeci rodzaj stanowiły kontakty międzyredakcyjne, oparte na zasadach wymiany bezdewizowej. Liczba osób biorąca udział w wymianie określona była każdego roku protokołem dodatkowym i wynosiła przeważnie około 50 uczestników.

¹⁶ H. J. *Nasza współpraca z dziennikarzami NRD*. „Prasa Polska” nr 5/1968, ss. 48 - 51.

Do roku 1974 współpracowało ze sobą 50 redakcji polskich i NRD. Stosowano wzajemne korzystanie z nadsyłanych gotowych materiałów prasowych. M.in. ustalili się zwyczaj, że czołowe pisma zamieszczały przy różnych okazjach całe kolumny przygotowane przez bratnie pismo, a poświęcone prezentowaniu własnego kraju i rozwojowi dobrosąsiedzkich stosunków. Dopływ aktualnych informacji z kraju sąsiada zapewniają stali korespondenci prasowi.

W celu rozszerzenia kontaktów w dziedzinie prasy wprowadzono od 1968 r. wymianę redaktorów gazet zakładowych oraz stworzono możliwość wyjazdu na różne stypendia dla tych publicystów, którzy specjalizują się w problematyce kraju sąsiada.

Intensywna współpraca ma miejsce również między Polską Agencją Prasową (PAP) i Agencją *Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst* (ADN). Rozwija się ona przede wszystkim w takich dziedzinach, jak:

— wymiana dokumentacji, ujednoczenie systematyki i klasyfikacji w celu uzyskania sprawnej wymiany i przystosowalności aparatu dokumentacyjnego, a także wzajemne informowanie o nowych metodach pracy i zamierzeniach modernizacyjnych w dziedzinie dokumentacji i archiwistyki;

— wymiana redaktorów i innych pracowników PAP i CAF oraz ADN w celu wzajemnej wymiany doświadczeń;

— wymiana reporterów fotograficznych, personelu technicznego i doświadczeń dotyczących stosowania najbardziej odpowiednich urządzeń informacyjnych i właściwego materiału zdjęciowego.

Rozwój bezpośrednich kontaktów następuje także między Robotniczą Spółdzielnią „Prasa” i *Vereinigung Organisationseigener Betriebe „Zentrum”* oraz między Polską Agencją INTERPRESS i redakcją „NRD”. Instytucje te współpracują w dziedzinie spraw wydawniczych oraz projektowania i realizowania obiektów redakcyjnych, wydawniczych i drukarni.

Bliższe poznanie sąsiedniego kraju i jego społeczeństwa umożliwił import i eksport prasy. Odpowiednie umowy zawierane były przez ministerstwa handlu zagranicznego i realizowane przez centrale handlu zagranicznego: ARS POLONA, „Ruch” — ze strony polskiej i *DEUTSCHER BUCH EXPORT* — ze strony NRD. Wymiana następowała na warunkach prenumeraty i łomisu.

Na eksport składa się ponad 800 tytułów czasopism polskich, a jego przedmiotem są czasopisma naukowe, fachowe, kulturalno-społeczne, dzienniki oraz czasopisma wydawane na specjalne zamówienie. Niektóre czasopisma wydaje się w języku niemieckim. Dotyczy to np. (od 10 lat) czasopisma „Uroda”. Dwumiesięcznik ten powstaje w koprodukcji z *Verlag für die Frau*. Początkowo jego nakład był niewielki i wynosił około 10 tys. egzemplarzy. W roku 1973 osiągnięto już 43 tys. egzemplarzy

jednorazowego nakładu. Przez wiele lat wydawano również czasopismo „Moda” z wkładką publikowaną w języku niemieckim. Obecnie eksportuje się odrębne czasopismo „Krystyna”, wydawane w całości w języku niemieckim. Czasopismo to zajmuje się problematyką informacyjną z życia Polski, opowiada o polskich zwyczajach, miastach, posiada również dział poświęcony modzie, urządzeniu wnętrza domu, zawiera reklamy eksportowe niektórych central oraz zamieszcza rozmowy z psychologiem, które cieszą się szczególnym zainteresowaniem czytelników.

Bardzo cenione przez czytelników NRD jest czasopismo „Polska” wydawane w wersji niemieckiej, eksportowane w nakładzie 7 tys. egzemplarzy. W związku z otwarciem granicy w 1972 r. wzrosły nakłady czasopism przeznaczonych do sprzedaży indywidualnej. Chcąc ułatwić odbiór polskich dzienników sąsiadom zza Odry redaktorzy „Życia Warszawy” podjęli inicjatywę wydawania go w języku niemieckim (dwa razy w tygodniu); jednorazowo wysyła się ponad 2000 egzemplarzy.

W imporcie większość stanowią pozycje objęte prenumeratą; przeważają czasopisma naukowe i fachowe, z których korzystają głównie polskie instytuty i biblioteki.

W czasopismach przeznaczonych do sprzedaży egzemplarzowej dominowały dzienniki takie, jak „Berliner Zeitung” (jego import do 1971 r. wynosił jednorazowo 400 egzemplarzy, a w roku 1973 wzrósł do 500 egzemplarzy), „Neues Deutschland” (w 1972 r. 1680 egzemplarzy), „Das Magazin” (w r. 1971 — 600 egzemplarzy; w roku 1973 — 30 tys. egzemplarzy jednorazowego nakładu). Poza tym do najchętniej czytanych w Polsce czasopism należą: „Guter Rat”, „Handarbeit”, „Modische Maschen”, „0 bis 6 Kinderkleidung”, „6 bis 14 Kinderkleidung”, „Sibille”, „Blusen — Special”, „Vollschlank”.

Ogółem Polska importuje z NRD 650 tytułów różnych czasopism wydawanych głównie w języku niemieckim. Czasopismem wydawanym w języku polskim jest miesięcznik „NRD”. Dziennikarze niemieccy realizując sugestie wysunięte przez prasę polską, podjęli także wydawanie (co dwa tygodnie) dziennika „Berliner Zeitung” w języku polskim. Publikowanie prasy codziennej w języku sąsiada podyktowane było przede wszystkim rozwijającą się turystyką.

Współpraca radiowa obu państw datuje się od pierwszych lat istnienia NRD. Pierwsze porozumienie regulujące zasady współpracy w tej dziedzinie zostało podpisane 6 czerwca 1950 r. pomiędzy Urzędem do Spraw Radiofonii Radia Polskiego i Dyрекcją Generalną Radia NRD¹⁷.

Z rozwojem telewizji zrodziła się potrzeba nawiązania wzajemnych

¹⁷ *Dokumente der Aussenpolitik der Regierung der Deutschen Demokratischen Republik*, Bd. IV, ss. 128 - 130; T. Piotrowiak, *Stosunki kulturalne NRD i Polski w minionym dwudziestolecu*. „Przegląd Zachodni” nr 5 - 6/1964, s. 254.

stosunków i na tej płaszczyźnie. Odpowiednie możliwości stworzyła zawarta 16 kwietnia 1958 r. umowa o współpracy w dziedzinie radia i telewizji podpisana przez Komitet do Spraw Radiofonii „Polskie Radio” i Państwowy Komitet do Spraw Radia NRD. Obowiązywała ona do chwili podpisania nowej, aktualnie obowiązującej umowy, która dotyczy już znacznie szerszego wachlarza form współpracy. Nową umowę podpisano 16 listopada 1967 r. w Warszawie, pomiędzy Komitetem do Spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” i Państwowym Komitetem do Spraw Radiofonii Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Umowa ta przewidywała kontynuowanie systematycznej wymiany nagrań dźwiękowych i tekstów, wymianę reportaży, wywiadów oraz audycji na tematy polityczne i gospodarcze, informacji o osiągnięciach nauki, materiałów sportowych poświęconych osiągnięciom obu krajów.

Istotne znaczenie posiadało postanowienie dotyczące przekazywania dalekopisem wiadomości o znaczeniu krajowym. Wśród nowych postanowień umowy znajdowały się takie, które dawały możliwość organizowania wspólnych zespołów reporterskich w celu zebrania materiałów do określonych audycji interesujących obie strony, z możliwością przyłączenia do nich zainteresowanych danym zagadnieniem reporterów radiofonii krajów trzecich.

Przewidziano również stałą informację o nowych typach programów, planów roboczych i audycji cyklicznych. Wprowadzono udogodnienia w przekazywaniu materiałów, wysyłając je w języku partnera. W myśl umowy obie strony organizują co roku „tydzień kultury”, poświęcony krajowi sąsiada. „Tydzień Kultury Polskiej” organizowany jest przez Radio i Telewizję NRD z okazji Święta 22 Lipca, natomiast „Tydzień Kultury NRD” organizuje się w Polskim Radiu i Telewizji w związku z 7 października, świętem narodowym NRD.

Poparciem obu stron cieszy się wymiana doświadczeń między Ośrodkiem Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych przy Polskim Radiu i Telewizji w Warszawie, a Gabinetem Metodycznym przy Ośrodku Telewizyjnym w Berlinie. Obie strony współpracują również przy realizacji akcji podejmowanych przez Międzynarodową Organizację Radia i Telewizji (OIRT) oraz w ramach tej organizacji.

Wymiana programowa między Radiem Polskim i Radiem NRD z każdym rokiem ulegała rozszerzeniu. Wyrazem tego jest m.in. wzrost ilościowy i jakościowy wymienianych i wykorzystywanych materiałów. Szczególny jednak rozwój różnorodnych kontaktów nastąpił po zawarciu aktualnie obowiązującej umowy, która nie tylko umożliwiła realizację nowych ustaleń, lecz pozwoliła także na umocnienie i rozszerzenie istniejących stałych form współpracy.

Najbardziej owocna współpraca, mająca już pewne tradycje, rozwija

się między Redakcją Dziecięcą a działem *Kinderfunk* oraz między działami muzycznymi. Dotyczy to zarówno muzyki poważnej, gdzie NRD była zawsze ważnym partnerem, oraz muzyki rozrywkowej, w zakresie której z polskiej inicjatywy prowadzi się stałą wymianę audycji. Zauważa się również dalszy postęp pod względem upowszechnienia w NRD polskiej muzyki współczesnej oraz dorobku czołowych kompozytorów polskich. Przykładem mogą być nadawane opery *Moniuszki*, a także liczne zamówienia na zestawy utworów „Warszawskiej Jesieni” i dokonywanie nagrań z Konkursu Chopinowskiego przez Radio NRD. Jeśli chodzi o odbiór audycji muzycznych z NRD, to warto wymienić np. transmisje Polskiego Radia utworów Haendla czy Beethovena.

Ożywienie współpracy między radiofoniami uwidoczniło się także w ilościowym wzroście wymiany programowej i osobowej. Obie instytucje dysponowały w ostatnich latach 50 dniami wymiany bezdewizowej, które prawie w całości zostały przez obie strony wykorzystane. Wśród objętych wymianą przeważali dziennikarze. Większość przedstawicieli Radia NRD przybywających do PRL, zajmowała się zbieraniem materiałów o Polsce; napływali również sprawozdawcy z imprez muzycznych, sportowych oraz pracownicy delegowani do zorganizowania wspólnych imprez.

W rozwijających się kontaktach zainteresowanie NRD życiem sportowym w Polsce znajdowało między innymi wyraz w zamawianiu stałych felietonów poświęconych tej tematyce. Często też delegowano reporterów, obsługujących najważniejsze imprezy sportowe w sąsiednim kraju. Dzięki ścisłej współpracy, sprawozdawcy kablują różne międzynarodowe imprezy np. narciarskie, mecze piłkarskie, czy też bokserskie. Bardzo dobrze układa się współpraca z korespondentami przebywającymi w obu krajach. Umacnianiu przyjaznych więzów z NRD służą również osobiste kontakty przedstawicieli obu radiofonii.

Współpraca telewizyjna, podobnie jak w innych dziedzinach, ulegała z czasem znacznemu pogłębieniu, a jej ramy nakreślano w rocznych protokołach. Telewizja NRD jest po telewizji ZSRR, drugim partnerem Polski z którym łączą ją ścisłe stosunki i intensywne współpraca.

Formy współpracy były zawsze różnorodne, od koprodukcji, poprzez odbiór programów *Interwizji*, porozumienia poszczególnych redakcji, wymianę filmów telewizyjnych, wymianę aktualności politycznych drogą lotniczą oraz po łączach, przesyłanie materiałów filmowych zrealizowanych na zamówienie drugiej strony, przyjmowanie i wysyłanie ekip i świadczenie usług związanych z ich pobytem na terenie sąsiedniego państwa, uczestniczenie w imprezach organizowanych przez drugą stronę, np. konferencje interwizyjne, przeglądy filmów telewizyjnych, festiwale filmów kinowych i telewizyjnych (Lipsk, Kraków), festiwal piosenki (Opole, Sopot), do współpracy poszczególnych ośrodków telewizyjnych

(np. Szczecin — Rostock). W ramach Interwizji oba kraje odbierały rocznie przeciętnie około 30 transmisji nadawanych przez obie zaprzyjaźnione telewizje o łącznym wymiarze 20 godzin. Ważne miejsce przypadało wymianie filmów, z tym że znaczną przewagę posiadały tu filmy polskie wyświetlane przez Telewizję NRD. Pozycje o wybitnych walorach ideowych lub artystycznych nadawano po kilka razy. Wymianą filmów telewizyjnych objęto również filmy seryjne, które cieszyły się największym powodzeniem. Przykładem może być serial *Stawka większa niż życie*. Wynikiem dużego zainteresowania i wyrazem uznania dla tego filmu było zaproszenie przez Kierownictwo Telewizji NRD odtwórcy rol. głównej i obu reżyserów.

Zgodnie z porozumieniem ekspertów do spraw programu dla dzieci i młodzieży zawartych w ramach Interwizji i podczas dwustronnych konferencji, redakcja obu telewizji poprzez Wydziały Filmowe prowadziła wymianę audycji dla dzieci „na dobranoc” oraz innych programów. Organizowane przez obie strony przeglądy filmów telewizyjnych dawały możliwość konfrontacji i wyboru pozycji najbardziej interesujących oba kraje. Wymiana tego rodzaju filmów była uzupełniana pięć razy w tygodniu interwizyjną informacją o aktualnościach filmowych, przesyłaną po łączach oraz drogą lotniczą. Z biegiem czasu wzajemne kontakty zacieśniały się szczególnie pomiędzy niektórymi redakcjami. Dotyczyło to zwłaszcza Dziennika Telewizyjnego, Redakcji Międzynarodowej i *Aktuelle Kamera* oraz *Auslandsredaktion* i *Korrespondentenabt.*

Wymianę doświadczeń między obu telewizjami umożliwiała m.in. побыty w kraju sąsiednim. Najczęściej okazją były tutaj realizacje reportaży lub przeprowadzanie wywiadów. W tym celu każda ze stron wykorzystywała rocznie średnio po 120 dni. Ważnym przedsięwzięciem było zorganizowanie w 1968 r. po raz pierwszy w obu krajach „Dnia Polski”, i odpowiednio „Dnia NRD”, tj. imprez wzorowanych na programach radiowych. Ta ciekawa inicjatywa sprzyjająca pogłębieniu wiedzy i popularyzacji spraw dotyczących kraju partnera przetrwała się z czasem w tradycje już imprezy organizowane corocznie.

Dla rozwoju dwustronnych kontaktów ważne znaczenie miało utworzenie w 1968 r. w Warszawie Biura Korespondentów Telewizji NRD. Stałe relacje z Polski stanowiły dalszy krok w kierunku dokładniejszego informowania społeczeństwa o życiu po tej stronie Odry.

Jak już wspomniano, żywa współpraca łączy poszczególne redakcje Telewizji Polskiej (popularno-naukowe, sportowe) z odpowiednimi redakcjami Telewizji NRD. Znaczne pogłębienie kontaktów, obejmujących głównie programy artystyczne i koprodukcje, nastąpiło po r. 1969, a szczególnie w ostatnich latach.

Telewizje i radiofonie Polski i NRD coraz szerzej uwzględniają w

swych programach problematykę RWPG, akcentując rolę tej organizacji w stałym umacnianiu wspólnoty socjalistycznej¹⁸. I tak np. powołuje się wspólne ekipy reporterskie pozwalające na uzyskanie szybszych, pełniejszych relacji i sprawozdań o wzajemnych osiągnięciach. Także redakcje oświatowe Polskiego Radia i Radia NRD opracowują razem wybrane audycje dotyczące współpracy naukowej.

Najnowszy protokół (na lata 1974 - 1975) podpisany w dziedzinie radia i telewizji otwiera szerokie możliwości organizowania przeglądów filmów telewizyjnych partnera, a także dokonywanie nagrań ważnych pozycji na taśmę wideomagnetyczną. Przewiduje się też nagrania poszczególnych pozycji Teatru Telewizji przeznaczonych do emisji w kraju partnera. Jedną z form współpracy jest pomoc w angażowaniu wykonawców do programów rozrywkowych oraz wymiana programów młodzieżowych i dziecięcych.

Telewizja Polska i NRD będą uczestniczyły w międzynarodowych festiwalach i przeglądach filmów krótkometrażowych organizowanych w obu wspomnianych krajach. Umowa przewiduje także wymianę dziennikarzy, reżyserów i innych specjalistów.

Obok radia i telewizji oba kraje przywiązywały duże znaczenie do współpracy filmowej. Związki między Stowarzyszeniem Twórców Filmów i telewizji NRD i Stowarzyszeniem Filmowców Polskich opierały się na szczegółowych umowach. Oba stowarzyszenia dążyły do pogłębiania w swych społeczeństwach, a w szczególności wśród pracowników twórczych, znajomości sztuki filmowej kraju partnera i związanych z nią doświadczeń artystycznych, technicznych, organizacyjnych i produkcyjnych. Celemu temu służyła wymiana filmów, delegacji, organizowanie wspólnych narad roboczych, dyskusji i sympozjów. W r. 1960 podjęto realizację filmów na zasadach koprodukcji. Pierwszą pozycją powstałą na tych warunkach był pełnometrażowy, fabularny film pt. *Milcząca gwiazda* (reż. K. Matzig). Drugi film fabularny (reżyserowany przez W. Jakubowską) tego rodzaju nosił tytuł *Spotkania w mroku*. Był on realizowany przez ekipę niemiecką we wrocławskim atelier, oraz w wytwórni DEFA w Berlinie. Nieco innym przykładem współpracy jest wykonany w 1961 r. popularnonaukowy, pełnometrażowy film Wytwórni Filmów Oświatowych w Łodzi i berlińskiej DEFY pt. *Taki jest świat Gabrielu*, w reżyserii J. Stara (strona polska) i Manfreda (strona niemiecka), z udziałem polskiego aktora Z. Józefowicza. W latach następnych nakręcono wspólnie jeszcze kilkanaście filmów.

Współpraca filmowa polegała również na wykonywaniu zdjęć na terenie kraju sąsiedniego i tak np. zdjęcia plenerowe do filmu pt. *Dziś w*

¹⁸ Radio — TV współpraca Polski i NRD. „Radio i Telewizja” nr 17/1972, s. 3.

nocy umrze miasto, w reżyserii J. Rybkowskiego nakręcono w Dreźnie. Przy realizacji filmu uczestniczyło m.in. kilkunastu specjalistów niemieckich (kostiumy, charakteryzacja) oraz kilku aktorów w rolach drugoplanowych i statyści. Na terenie NRD wykonano również zdjęcia do takich filmów jak: *Na krawędzi*, *Powstanie Kościuszkowskie*, *Rodowód*, *Opętanie*. W wielu filmach niektóre role — w tym również pierwszoplanowe — obsadzono aktorami z kraju partnera. Niemiecka wytwórnia dysponuje pięknymi kostiumami i cennymi rekwizytami, z których polscy twórcy korzystali m.in. przy nakręcaniu takich filmów, jak: *Wielka miłość Balzaka*, *Kopernik*, *Diabeł*, *Hubal*, *Na krawędzi*, *Hipoteza*, i innych. Wymiana usług, a także współpraca naukowo-badawcza ma istotne znaczenie dla rozwoju kinematografii w obu krajach. Dowodzi tego m.in. bezpośrednie porozumienie zawarte w 1962 r. pomiędzy Filmowym Ośrodkiem Doświadczalno-Usługowym z *DEFA Zentralstelle für Filmotechnik*. Kontakty wynikające z tego porozumienia pozwalały na rozwiązanie szeregu problemów, przy jednoczesnym uniknięciu dublowania prac. I tak np. informacja o prowadzonych badaniach umożliwiała racjonalne wykorzystanie środków, a wzajemne opiniowanie niektórych prac technologicznych często prowadziło do zawierania odpowiednich transakcji handlowych. W ten sposób zaczęto np. sprowadzać do Polski głowice magnetyczne z NRD, służące do odczytu lub kasowania zapisu dźwięku na stole montażowym. W konkretnych przypadkach, do zapisu i odczytu dźwięku przy stereofonii czterokanałowej sprowadza się bowiem głowice z NRD. W wyniku rozwijającej się współpracy techniczno-filmowej, część kin w Polsce przystosowanych do wyświetlania filmów na taśmie 70 mm wyposażono w zestawy projektorów produkcji z NRD. Filmowcy niemieccy nanoszą także ścieżki magnetyczne (bez wpisywania dźwięku na te ścieżki) w filmach polskich, przy szerokości taśmy 70 mm. Ponieważ filmów tego rodzaju kręci się w Polsce niewiele, rozwijanie pełnej technologii związanej z ich obróbką byłoby nieopłacalne. Obecnie strona NRD interesuje się polskimi maszynami wywołującymi.

W celu popularyzacji dorobku filmowego w kraju partnera organizuje się na zasadzie wzajemności uroczyste premiery, z udziałem aktorów i twórców filmowych.

Z okazji świąt narodowych, oba kraje organizują corocznie „Dni Filmu”, PRL i NRD, co również ma znaczenie popularyzatorskie. Także w przypadku organizowania festiwalu filmowego zaprasza się do uczestniczenia w nim kinematografię drugiej strony. Nowe filmy krótko- i długometrażowe prezentuje się dwa razy do roku w ramach osobnych przeglądów filmowych.

Przewiduje się, że współpraca w dziedzinie filmu rozszerzy się w

latach następnych o nowe rodzaje kontaktów. Jest to ważne przede wszystkim ze względu na rolę jaką spełnia film w popularyzowaniu pozytywnych przemian zachodzących w życiu obu społeczeństw i we wzajemnym poznaniu.

4. OŚRODKI KULTURY I INFORMACJI POLSKI I NRD

W propagowaniu osiągnięć naukowych, życia kulturalnego, politycznego i społecznego Polski i NRD uczestniczą ośrodki kultury i informacji. Celem działalności tych placówek (powstałych na zasadach wzajemności w latach pięćdziesiątych) jest nie tylko krzewienie wiedzy o państwie, które reprezentują, lecz także wszechstronne informowanie o nim miejscowego społeczeństwa i rozwijanie przyjaznych stosunków.

Polski Ośrodek Kultury i Informacji koncentruje się w swej działalności na problemach socjalistycznego rozwoju Polski.

Główne kierunki pracy informacyjnej wytyczały przypadające w danym roku kalendarzowym rocznice, związane z wybitnymi postaciami lub wydarzeniami ważnymi dla narodu polskiego. W różnych środowiskach organizowano odczyty dotyczące przypadających rocznic, zagadnień gospodarczych i polityki zagranicznej, a także na tematy młodzieży polskiej, roli i udziału kobiet w budowie socjalizmu i polityki zagranicznej. Wiele prelekcji poświęcono twórczości wybitnych pisarzy, oraz tym utworom literackim powstałym w NRD, w których poruszano problematykę polską. Przeciętnie w ciągu roku wygłoszono ponad 80 odczytów. Ilustrowano je przezręczkami i filmami o tematyce bezpośrednio związanej z podejmowaną problematyką, a także odrębnie organizowanymi wystawami. Ośrodek dysponuje zasobną filmoteką i może rocznie przygotować ponad 100 projekcji. Do najczęściej wyświetlanych filmów należały: *Przemysł, Budownictwo, Nauka, Zdrowie, Młodzież, Toast, Na srebrne gody*, a także filmy popularyzujące turystykę. Jak już wspomniano, w wielu miejscowościach organizowano interesujące wystawy. Rocznie przygotowywano przeciętnie około 40 wystaw autorskich, grafiki, plakatu itp. oraz związanych tematycznie z dniem dzisiejszym i przeszłością Polski. Co roku ekspozycje te zwiedza około 30 tys. osób. Największym powodzeniem cieszyły się następujące wystawy: *25 lat Ludowego Wojska Polskiego, Fryderyk Chopin, Architektura przemysłowa, Znaczki pocztowe PRL, Piękno Polski, Polskie wybrzeże*, Plakat teatralny i filmowy.

Polski dorobek muzyczny mieszkańców NRD poznawali m.in. na organizowanych przez ośrodek koncertach, w których brali udział znani polscy wykonawcy.

Współpraca ośrodka ze środowiskiem kulturalnym i naukowym polega przede wszystkim na kontaktach z pracownikami naukowymi i studenta-

mi polonistyki, tłumaczami literatury polskiej oraz uczniami tych szkół średnich w których naucza się języka polskiego. Stałymi odbiorcami i współorganizatorami imprez kulturalnych są duże zakłady, jak: Zeiss w Jenie, kombinat petrochemiczny Schwedt, walcownia w Finow, kombinat budowlany w Magdeburgu, Fabryka Maszyn Rolniczych w Güstow, kopalnia w Zwickau, kombinaty chemiczne w Leuna i Lauta.

W propagowaniu polskiej kultury niemałe znaczenie przypada bibliotece, w której zgromadzono ponad 10 tys. pozycji. Posiada ona także liczne materiały propagandowe, folklorystyczne, turystyczne, przewodniki itp. Z księgozbioru korzystają obywatele NRD, oraz pracownicy polskich placówek przebywający w Republice Demokratycznej. Z wypożyczalni korzysta około 500 stałych czytelników ściśle związana z biblioteką jest czytelnia, dysponująca prasą codzienną, czasopismami ilustrowanymi, tygodnikami, miesięcznikami itp., łącznie 70 tytułami. Z czytelnii korzysta codziennie od 60 do 80 osób przy czym w znacznym procencie młodzież.

Ośrodek prowadzi także naukę języka polskiego. Na kursy językowe zgłasza się przeciętnie około 100 osób w skali rocznej. W celu umożliwienia mieszkańcom NRD nabycia niektórych polskich towarów, ośrodek prowadzi dział handlowy, w którym można nabyć pamiątki, wyroby ludowe, płyty z nagraniami, książki, pocztówki i prasę. W r. 1972 ośrodek otrzymał nową, reprezentacyjną siedzibę w centrum Berlina¹⁹.

Rosnące zainteresowanie obywateli NRD działalnością Ośrodka berlińskiego stworzyło z czasem konieczność uruchomienia jego filii. Otwarto ją w Lipsku²⁰. Ośrodek ten ulokowano w nowoczesnym, przestronnym pawilonie w śródmieściu Lipska. Posiada on duże sale wystawowe, czytelnię, salę koncertową oraz sklep z wyrobami sztuki ludowej, książkami, prasą i płytami. Trzy ściany budynku stanowią kilkudziesięciometrowy ciąg okien wystawowych, co umożliwia m.in. równoczesne organizowanie trzech odrębnych wystaw. Ośrodek berliński i nowo otwarty w Lipsku, pomimo realizacji tych samych założeń i celów, pracują według odrębnie nakreślonych planów roboczych.

Działalność ośrodka w Lipsku jest bardzo dynamiczna i różnorodna. Przeciętnie w ciągu roku wyświetla się w nim około 120 filmów. Część z nich jest wypożyczona miejscowym organizacjom, zainteresowanym problematyką polską. Atrakcyjną formą pracy Ośrodka są koncerty, głównie pianistyczne i wokalne, organizowane w jego pomieszczeniach. Podczas gościnnych występów dyrygenta lub solistów polskich w filharmonii w Lipsku prowadzi się sprzedaż płyt z nagraniami polskich kompozytorów i wykonawców. Ośrodek w Lipsku, podobnie jak berliński, posiada punkt

¹⁹ *Miejsce spotkań i przyjaźni, nowy Ośrodek Kultury i Informacji Polskiej został otwarty w Berlinie. „NRD” maj 1972.*

²⁰ *W Ośrodku Kultury Polskiej w Berlinie. „Trybuna Ludu” z 16 VII 1968.*

stałej informacji o Polsce. Równie ważką dziedziną pracy Ośrodka jest udzielanie informacji dla prasy, radia i telewizji. W wyniku tej działalności powstają artykuły, notatki z wywiadów, audycje i reportaże rozpowszechniane przez ośrodki masowego przekazu NRD. I tak np. przy współpracy organizacyjnej Ośrodka przygotowywane są wszelkie konferencje prasowe w czasie Wiosennych Targów w Lipsku. W okresie Targów Jesiennych, Ośrodek sam zajmuje się pełną obsługą polskiej ekspozycji w Lipsku, łącznie z organizacją konferencji prasowej, a także udzielaniem wywiadów dla radia i prasy. Konferencje prasowe organizuje się także każdorazowo z okazji wystaw wojewódzkich. Uczestniczą w nich przedstawiciele wszystkich dzienników ukazujących się w Lipsku oraz korespondenci prasy centralnej NRD. Podczas swej dotychczasowej działalności Ośrodek lipski nawiązał wiele ciekawych kontaktów z miejscowymi instytucjami. Do szczególnie interesujących należy współpraca Ośrodka z *Kammer der Technik* (odpowiednik polskiego NOT), z którą opracowano wspólne programy działania. W ramach ich realizacji organizuje się spotkania i odczyty wygłaszane przez polskich prelegentów, dotyczące głównie rozwoju różnych gałęzi przemysłu w Polsce.

Nawiązano również kontakty ze środowiskami akademickimi w Halle i Ilmenau. W wyniku współpracy z przedstawicielami władz szkolnych, także grupy młodzieży ze szkół lipskich odwiedzają Ośrodek, oglądając specjalnie przygotowane zestawy filmów, wystawy lub korzystają z innych atrakcji.

Dużym osiągnięciem jest nawiązanie bliskich kontaktów z szeregiem środowisk kulturalnych, takich jak np. Opera Lipska, Filharmonia J. S. Bacha, Związek Pisarzy oraz Towarzystwo im. F. Chopina. Bywa i tak, że Ośrodek pośredniczy w nawiązywaniu współpracy między poszczególnymi oddziałami związków twórczych NRD i Polski; przykładem jest tu pomoc w nawiązaniu pierwszych kontaktów między Związkiem Pisarzy okręgu lipskiego a Zarządem Okręgowym Związku Literatów Polskich w Krakowie.

O skuteczności i atrakcyjności form pracy Ośrodka świadczy najlepiej fakt, iż często te same środowiska i instytucje zapraszają do siebie wielokrotnie gości i prelegentów lub wykonawców proponowanych przez Ośrodek. Podobnie jak placówka berlińska Ośrodek lipski posiada również odrębny dział handlowy. Za jego pośrednictwem wprowadzono na rynek NRD po raz pierwszy wyroby artystyczne z „Desy” — przedmioty z metalu, szkła, ceramiki i innych materiałów. Artykuły te zdobyły wysokie uznanie odbiorców. Polskie ośrodki działają pod kierownictwem Ambasady PRL.

Podobną rolę popularyzatora spraw NRD w Polsce spełnia Ośrodek

Kultury i Informacji Niemieckiej Republiki Demokratycznej w Warszawie. Głównym celem działalności tej placówki — utworzonej w sierpniu 1957 r. — jest informowanie społeczeństwa polskiego o wszystkich problemach życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego NRD. Ośrodek koncentruje się nie tylko na przekazywaniu ogólnych wiadomości o NRD, ale prowadzi również szczegółową, pogłębioną informację z różnych dziedzin życia swego kraju. Działalność Ośrodka — z natury rzeczy — cieszy się największą popularnością wśród mieszkańców Warszawy. Imprezy organizowane przez Ośrodek cieszą się zawsze dużym zainteresowaniem. Różnorodna działalność placówki polega na organizowaniu prelekcji, imprez filmowych i muzycznych, wieczorów autorskich i spotkań ze specjalistami różnych zawodów. Najczęściej jednak stosowaną formą są wystawy, organizowane w różnych miastach Polski. Współpraca z Ośrodkiem stała się już dla wielu miejscowości tradycją. Dotyczy to zwłaszcza tzw. „dni”, „dekad” lub „tygodni kultury NRD”. Imprezy te organizowane są przeważnie w środowiskach szczególnie zainteresowanych daną problematyką, co ułatwia wymianę doświadczeń.

Ośrodek kładzie duży nacisk na współpracę z nauczycielami języka niemieckiego. W związku z tym uczestniczy np. w konferencjach lektorów, organizowanych przez okręgowe ośrodki metodyczne. Na spotkania te przygotowuje wykłady związane z metodyką nauczania języka niemieckiego i współczesną literaturę NRD. Wspólnie z ośrodkami metodycznymi organizuje też kursy dla nauczycieli. Utrzymuje kontakty ze wszystkimi katedrami i instytutami germanistyki. Ośrodek współpracuje również z polskimi domami kultury, z organizacjami młodzieżowymi, klubami, związkami zawodowymi, Towarzystwem Wiedzy Powszechnej i innymi stowarzyszeniami kulturalnymi, redakcjami gazet oraz z biurami wystaw artystycznych. Program działalności Ośrodka obejmuje również naukę języka niemieckiego. Nauczanie języka i historii literatury niemieckiej wiąże się m.in. z działalnością biblioteki Ośrodka.

Jak wszystkie placówki tego typu Ośrodek prowadzi także dział handlowy, oferując do sprzedaży książki, płyty i wyroby rzemiosła artystycznego. Z książek największą popularnością cieszą się podręczniki do nauki języka niemieckiego. Poszukiwane są także albumy, przewodniki, książki dla dzieci i kalendarze. Punkt informacyjny ośrodka dostarcza wszechstronnych wiadomości dotyczących NRD.

Ośrodek warszawski — podobnie jak polski w Berlinie — posiada filię. Uruchomiono ją 15 lutego 1967 r. w Krakowie. Założenia programowe tej placówki sprowadzają się do jak najszerszej popularyzacji wiedzy o NRD. Ośrodek w Krakowie — w odróżnieniu od innych tego rodzaju placówek — nie posiada działu handlowego.

5. KONTAKTY W POZOSTAŁYCH DZIEDZINACH KULTURY I SZTUKI

Społeczeństwo Polski i NRD miało możliwość poznać dorobek twórczy kraju partnera nie tylko za pośrednictwem ośrodków kultury i informacji, lecz również dzięki współpracy innych placówek i instytucji. I tak np. bezpośrednie współdziałanie poszczególnych teatrów przyczyniło się m.in. do tego, że (w latach 1945 - 1971) wystawiono w Polsce 189 premier 64 utworów 25 autorów niemieckich z NRD. W tym samym czasie w NRD wystawiono 40 premier sztuk polskich²¹. Dramaturgię polską na terenie NRD prezentuje przede wszystkim klasyka. Z kolei największą popularnością cieszyła się twórczość G. Zapolskiej, L. Kruczkowskiego, M. Domańskiego, T. Różewicza i A. Fredry. Z autorów współczesnych wystawiono ostatnio *Apetyt na czereśnie* — Osieckiej oraz *Trutnie i kobiety* — Domańskiego.

Pogłębianiu wzajemnych kontaktów w dziedzinie muzyki służy wydatnie wymiana solistów. Objęła ona znanych dyrygentów, wokalistów, piosenkarzy, muzyków, tancerzy, aktorów i artystów cyrkowych. W latach 1945 - 1960 Polskę odwiedziło ponad 90 solistów z NRD, a w latach 1961 - 1965 — 152 wykonawców. Od roku 1966 do 1970 r. liczba ta uległa podwojeniu i wynosiła 331 osób. Tendencja ta utrzymała się w latach następnych, o czym świadczy m.in. fakt, iż w samym tylko roku 1971 na terenie Polski wystąpiło gościnnie 94 solistów z NRD.

Polską sztukę na terenie NRD reprezentowało w latach 1945 - 1960 ponad 175 solistów, a w latach 1961 - 1965 liczba ta zwiększyła się do 401 osób. Od roku 1966 do 1970 w NRD wystąpiło 726 wykonawców z Polski, natomiast w samym roku 1971 liczba ta wynosiła 176 osób²².

Zainteresowaniem publiczności w obu krajach cieszyły się występy zespołów muzycznych, estradowych oraz pieśni i tańca. W latach 1945 - 1971 wystąpiło w Polsce 96 zespołów z NRD, głównie estradowych. Podobnym zainteresowaniem cieszyły się w NRD występy zespołów polskich (w latach 1945 - 1971 na terenie NRD prezentowały swe programy 152 grupy wykonawców)²³.

Dużo miejsca w kontaktach kulturalnych między obu państwami stanowiła wymiana wystaw oraz współpraca artystów. I tak dorobek twórców z NRD prezentowano polskiej publiczności (w latach 1945 - 1971) za pośrednictwem 214 wystaw artystycznych. W Niemieckiej Republice Demokratycznej zorganizowano w tym samym czasie 227 ekspozycje artystów polskich. Wiele z nich poświęconych było młodym twórcom, inne prezentowały ogólny, wielowiekowy dorobek sztuki polskiej²⁴.

²¹ Dane zaczerpnięto z Ministerstwa Kultury i Sztuki.

²² Dane zaczerpnięto z Ministerstwa Kultury i Sztuki.

²³ Dane zaczerpnięto z Ministerstwa Kultury i Sztuki.

²⁴ Dane zaczerpnięto z Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Wiadomo, że sprawie wzajemnego poznania najlepiej służą bezpośrednie kontakty, związane głównie z ruchem turystycznym. Pozwalają one łatwiej niż inne formy działania, poznać rzeczywisty dorobek drugiego kraju, sprzyjają likwidacji obustronnych uprzedzeń. Dynamiczny rozwój tej właśnie dziedziny wzajemnych stosunków wiąże się z decyzją rządów obu państw o otwarciu z dniem 1 stycznia 1972 granicy między Polską a NRD. Decyzja ta ma również pomyślne perspektywy dla dalszej współpracy kulturalnej we wszystkich omówionych wyżej dziedzinach.